

СЕКЦІЯ 8 ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 338.242:336.6

Бабіченко В.В.
*кандидат економічних наук,
заступник Голови Правління,
начальник фінансово-економічного управління
ПАТ «Укртатнафта»*

ПІДТРИМКА КОРПОРАТИВНОГО СЕКТОРА В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ, ЦІЛІ ТА ЗАВДАННЯ

У статті на прикладі нафтопереробної галузі проаналізовано наявні механізми підтримки корпоративного сектора в Україні. Визначено основні проблеми підприємств, які зумовлюють необхідність застосування різноманітних стимулюючих заходів. Встановлено, що необхідною умовою підвищення конкурентоспроможності нафтопереробних підприємств на сучасному етапі є вирівнювання конкурентного середовища за рахунок використання комбінації інструментів державної політики.

Ключові слова: корпорація, фінансове середовище, економічна політика, інструменти економічної політики, промислова політика, нафтопереробна галузь, енергетичний баланс.

Бабіченко В.В. ПОДДЕРЖКА КОРПОРАТИВНОГО СЕКТОРА В УКРАИНЕ: ОСОБЕННОСТИ, ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ

В статье на примере нефтеперерабатывающей отрасли проведен анализ существующих механизмов поддержки корпоративного сектора в Украине. Определены основные проблемы предприятий, которые обуславливают необходимость использования различных стимулирующих мероприятий. Определено, что необходимым условием повышения конкурентоспособности нефтеперерабатывающих предприятий является выравнивание конкурентной среды за счет использования комбинации инструментов государственной политики.

Ключевые слова: корпорация, финансовая среда, экономическая политика, инструменты экономической политики, промышленная политика, нефтеперерабатывающая отрасль, энергетический баланс.

Babichenko V.V. SUPPORT OF CORPORATE SECTOR IN UKRAINE: FEATURES, AIMS AND OBJECTIVES

In the article, on the basis of refining industry, the analysis of existing support mechanisms of the corporate sector in Ukraine is made. The main problems faced by enterprises, necessitating the use of a variety of incentives are determined. Established that a necessary condition for improving the competitiveness of refineries enterprises at the modern stage is leveling the competitive environment through the use of a combination of state policy instruments.

Keywords: corporation, financial environment, economic policy, economic policy instruments, industrial policy, petrochemical industry, energetic balance.

Постановка проблеми. Питання державної підтримки провідних галузей української економіки (відповідно – і найбільших акціонерних товариств, що функціонують у цих галузях) є складним та неоднозначним. Слід визнати, що й сучасна фінансова наука, і практика використання фінансових важелів регулювання різними країнами не дають підстав для однозначних висновків щодо необхідності та меж державного втручання в економіку з метою стимулювання підприємницької діяльності.

В Україні підтримка промисловості загалом та її окремих галузей доволі часто є не предметом реалізації державної політики, а результатом лобістських зусиль потужних фінансово-промислових груп. Результативність використання різноманітних форм державної підтримки галузей в Україні надзвичайно низька. За більш ніж 20 років незалежності державі так і не вдалося створити дієвих механізмів стимулювання провідних галузей вітчизняної економіки. У результаті поглиблюється її технологічне відставання, акцент державної політики спрямовується переважно на підтримку експортно-орієнтованих галузей, розвиток яких часто визначається екстенсивним використанням ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях В. Савенко, О. Собкевича, А. Сухорукова [1] розкрито можливості реалізації ефективної про-

мислової політики в Україні на сучасному етапі в контексті посткризового розвитку. У праці Ю. Кіндзерського проаналізовано досвід промислової політики в різних країнах і можливості його адаптації в Україні [2]. У роботах Г. Ортіної визначено різноманітні напрями державної підтримки різних галузей національної економіки [3–4]. Водночас у більшості наукових робіт недостатньо уваги приділено питанням розвитку галузей, у розвитку яких Україна значно поступається на глобальному рівні та значно залежить від імпорتنних потоків, зокрема – нафтопереробки.

Постановка завдання. З урахуванням викладеного вище, мета статті – визначити особливості державної підтримки нафтопереробної галузі в Україні, ефективність заходів, які реалізуються державою, а також обґрунтувати пропозиції для їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Енергетична безпека держави є надзвичайно важливою складовою загальної економічної безпеки держави. На сьогодні Україна в змозі задовольняти лише 20% власних потреб у нафті вітчизняного ринку. Це формує високий рівень залежності від імпорту цього виду сировини з інших країн світу, створює загрози для національної безпеки й суттєво підриває фінансову стабільність держави.

Загалом на сьогодні в Україні функціонує 6 нафтопереробних заводів, при цьому всі без виключення з них були засновані або ще за часів панування Австро-Угорської імперії на Галичині, або в період СРСР. Відповідно, усі підприємства нафтопереробного комплексу в процесі своєї трансформації в приватні компанії були акціоновані та приватизовані, мають тривалу історію й позиціонування на ринку. Ситуація в галузі залишається надзвичайно складною – більшість підприємств хронічно збиткові, поширеною є практика тривалої зупинки виробництва.

Одним із чинників, що знижує ефективність функціонування корпоративного сектора в українській економіці, є несприятливе макроекономічне середовище. Зокрема, привертають увагу тенденції в динаміці індексу конкурентоспроможності, який надає можливість порівняти різні складові бізнес-середовища в різних країнах (рис. 1).

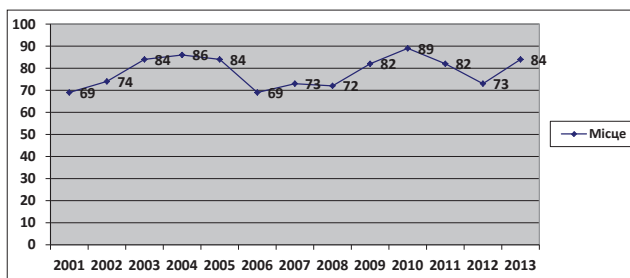

Рис. 1. Місце України в глобальному індексі конкурентоспроможності у 2001–2013 рр.

Джерело: складено автором за [5]

Як бачимо, Україна, як правило, перебуває у межах 60–70-го місця, а у 2013 р. цілком очікувано – на 84 місці, що свідчить про несприятливі загальні умови ведення бізнесу в нашій країні й не відповідає її економічному потенціалу. Водночас привертає увагу волатильність показника України, що є прямим свідченням несприятливої ситуації для підприємницької діяльності.

Наслідки більшості реформ, здійснених в Україні, доволі дискусійні, як і реалізовані на цей час заходи підтримки розвитку промисловості. Насамперед звернемо увагу на те, що державна промислова політика в Україні, орієнтована протягом тривалого періоду на збереження наявної структури виробництва товарів та надання послуг, і не сприяє структурним змінам та впровадженню інновацій. Так, частка переробної промисловості у створенні ВВП коливається у межах 14–18м%; поступово зростає роль торгівлі. Загалом у структурі національної економіки переважають галузі, які добувають сировину або випускають продукцію з низьким ступенем обробки – експортно-орієнтовані та пов'язані з ними галузі (металургія, хімічна промисловість, сільське господарство).

У підсумку корпоративний сектор вітчизняної економіки характеризується значною уразливістю до зо-

внішніх шоків, і таке становище зберігатиметься й у майбутньому, оскільки в середньостроковій перспективі змінити тенденції в експорті не вдасться (рис. 2).

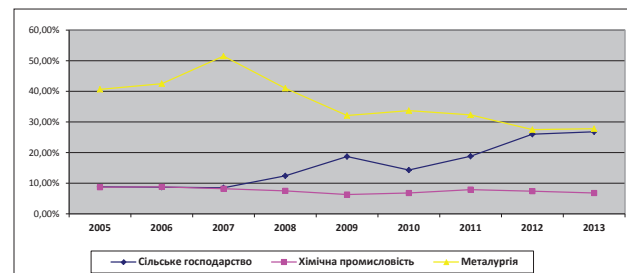

Рис. 2. Частка окремих товарних позицій у загальній структурі експорту з України, %

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України

Протягом тривалого періоду домінуючі позиції в експортній діяльності посідає металургійна промисловість (що відображається за кодом «Недорогоцінні метали та вироби з них»), підприємства якої формують 28–32% сукупного експорту. Наступні місця за рангом належить хімічній промисловості (в основному виробництво мінеральних добрив) і сільському господарству, частка якого невинно зростає. Частка високотехнологічного експорту в загальній структурі експорту України досить низька (до 3%), тоді як у Німеччині вона становить 9,9%, у Сінгапурі – 13,6%, у Швейцарії – 22,4%.

Разом з тим програмними документами держави наголошується на необхідності змін у структурі виробництва, зокрема реалізація окремих програм, на думку їх розробників, забезпечить зростання [6]:

- індексу промислової продукції на 2–2,2% щороку;
- частки інноваційної продукції в обсязі виробництва промислової продукції до 50%;
- частки промислових підприємств, що провадять інноваційну діяльність, до 25%.

На наш погляд, саме відсутність виваженої політики багато в чому й визначила значні диспропорції в розвитку підприємств нафтопереробки. Більше того, саме за позицією «Енергетичні матеріали; нафта та продукти її перегонки» спостерігаються найбільші дисбаланси в зовнішній торгівлі України, формується значний рівень залежності вітчизняної економіки від експортних потоків енергоносіїв (табл. 1).

Істотні диспропорції в зовнішній торгівлі нафтою та продуктами нафтопереробки суттєво впливають на діяльність підприємств цієї галузі в Україні, визначають високий рівень її залежності від динаміки світових ринків. В умовах фактичної відсутності державної політики підтримки це призводить до нестримного скорочення як виробничих потужностей, так і фінансового потенціалу, погіршення соціальних параметрів діяльності тощо.

Таблиця 1

Структура зовнішньої торгівлі України енергетичними матеріалами у 2008–2013 рр., тис. дол. США

Рік	Експорт	% до загального обсягу	Імпорт	% до загального обсягу
2008	4 109 234,2	6,1	22 831 956,0	26,7
2009	2 130 782,5	5,4	14 638 726,5	32,2
2010	3 661 425,1	7,1	19 602 725,2	32,3
2011	5 691 092,3	8,3	28 605 294,4	34,6
2012	3 639 741,1	5,3	26 192 812,6	30,9
2013	2 865 454,1	4,5	21 226 708,7	27,6

Джерело: складено за даними Держслужби статистики України [7]

Звернемо увагу й на те, що прогнози діяльності нафтопереробки свідчать про збереження значної залежності галузі від імпорту (табл. 2).

На наш погляд, об'єктивних передумов для зростання обсягів переробки нафти в Україні на сучасному етапі немає. Галузь фактично позбавлена державної підтримки і в умовах значного рівня експортної залежності має низький потенціал розвитку, поступаючись на внутрішньому ринку навіть виробникам з інших країн. Окрім того, на ринку нафтопродуктів суттєвим чинником залишається і наявність значних обсягів контрафактної продукції.

Протягом тривалого періоду відбувається і зниження ресурсного потенціалу, зокрема кількості працівників та вартості основних засобів. У відсотковому вираженні найбільше зменшення відбулося на ПрАТ «ЛІНІК» (-12,2%) та ПрАТ «Херсонський НПЗ» (-28,8%). При цьому зауважимо, що подібне скорочення ніяк не пов'язане з модернізацією технологічного циклу виробництва, а повною мірою відображає стагнацію галузі за останнє десятиріччя.

Складні й невизначені за своїм спрямуванням тенденції у формуванні виробничого й людського потенціалу корпорацій нафтопереробки, несприятливі умови з позиції конкуренції на внутрішньому ринку, відсутність виваженої державної політики щодо галузі призводять до скорочення показників виробництва й обсягів реалізації продукції.

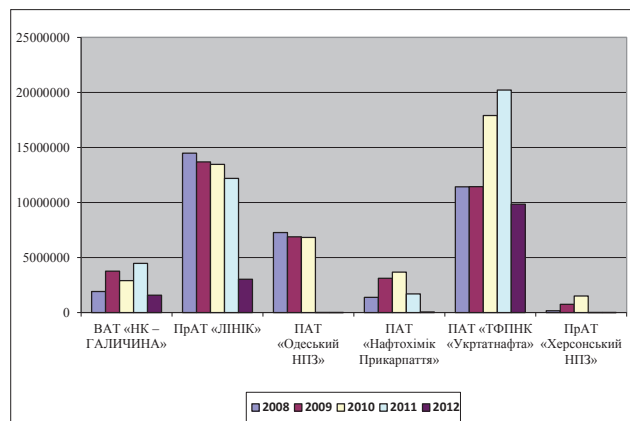

Рис. 3. Обсяг реалізації підприємств нафтопереробки України у 2008-2012 рр., тис. грн.

Джерело: складено за даними річної звітності акціонерних товариств

Деякі підприємства протягом тривалого періоду фактично припинили виробництво нафтопродуктів або здійснювали його зі значними перервами. Галузь нафтопереробки в Україні не здатна ефективно розвиватися в умовах наявного конкурентного ландшафту, вона є непривабливою з погляду вкладення інвестицій та потребує активної переорієнтації державної промислової політики (рис. 3)

Спостерігається надзвичайно низький рівень результативності діяльності – як з погляду власників, так і порівняно із загальними тенденціями, що існують в економіці України (рис. 4).

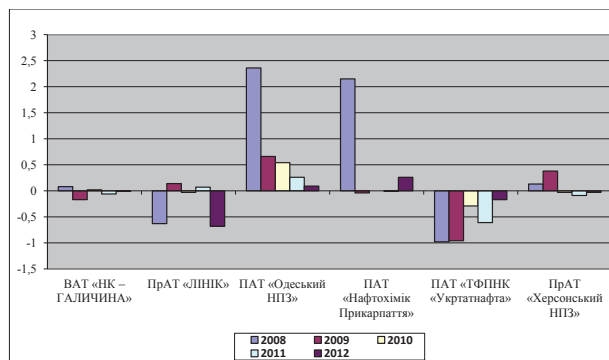

Рис. 3. Динаміка показника ROE підприємств нафтопереробки України у 2008–2012 рр., %

Джерело: складено за даними річної звітності акціонерних товариств

Програмними документами передбачено необхідність таких заходів [8]:

1. Забезпечення рівних умов конкуренції для нафтопродуктів вітчизняної переробки й увезених з інших країн, що дасть змогу знизити рівень залежності від імпорту нафтопродуктів.

Вирівнювання конкурентного середовища – необхідна умова функціонування вітчизняної нафтопереробної галузі й підвищення її конкурентоспроможності, яка може бути досягнута за рахунок використання комбінації заходів, зокрема через введення імпорتنних мит на нафтопродукти.

2. Часткове зниження податкового навантаження на вітчизняні нафтопереробні компанії (у розмірі додаткових надходжень від імпорتنних мит) для обмеження зростання цін на нафтопродукти й мінімізації негативного соціального впливу.

Таблиця 2

Баланс нафти в Україні до 2030 р., млн т

Статті балансу	2010 (факт)	Прогноз			
		2015	2020	2025	2030
Прибуткова частина					
I. Ресурси, усього	11,3	12	12	12,8	14,6
1. Видобуток нафти й газового конденсату	3,6	2,8	2,4	2,4	4,5
2. Імпорт нафти	7,5	9,0	9,4	10,2	9,8
3. Залишки нафти у сховищах на початок періоду	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3
Витратна частина					
II. Розподіл ресурсів, усього	11,3	12	12	12,8	14,6
1. Споживання нафти, нетто	11	11,7	11,6	12,5	14,3
2. Втрати при зберіганні, розподілі, транспортуванні	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
3. Споживання нафти, бруто, усього	11,1	11,8	11,7	12,6	14,4
4. Експорт нафти	0	0	0	0	0
5. Залишки у сховищах на кінець періоду	0,2	0,2	0,3	0,2	0,2

Джерело: [8]

Підтримка розвитку й підвищення конкурентоспроможності української нафтопереробної галузі для збільшення глибини переробки й виробництва нафтопродуктів усередині країни. Будь-які заходи підтримки мають бути об'єднані в єдину програму модернізації найбільших і найсучасніших заводів з метою підвищення конкурентоспроможності та збільшення виходу світлих нафтопродуктів.

Висновки з проведеного дослідження. Проведений аналіз свідчить про необхідність використання державою доступних інструментів фінансової політики для підтримки корпорацій, які функціонують у галузі нафтопереробки в Україні:

1. Стратегічний характер галузі з погляду її впливу на економічні процеси на внутрішньому ринку. Починаючи з перших років незалежності, перед Україною постали складні завдання щодо реформування власної економіки. Їх вирішення багато в чому залежить від можливості зменшення рівня залежності від імпорту енергоносіїв, насамперед з Російської Федерації. Сьогодні питання енергетичної незалежності України фактично перейшло з розряду суто економічних до геополітичних.

2. Сучасний стан галузі нафтопереробки посилює рівень залежності української економіки від імпорту енергоносіїв. Окрім того, він чинить додатковий інфляційний тиск на економічні процеси всередині країни. Транспортні витрати є складовою собівартості значної кількості товарів, робіт і послуг. У 2011 р. менше ніж 50% внутрішнього попиту на світлі нафтопродукти задовольнялося за рахунок продукції українських нафтопереробних заводів (НПЗ). Основними країнами, що поставляли дизель до України, були Росія та Білорусія (приблизно по 45% сукупного обсягу імпорту), бензин – Білорусія, Литва і Румунія (44%, 22% і 12% сукупного обсягу імпорту відповідно).

3. Відмова від використання фінансових важелів підтримки галузі потенційно може спричинити ще більше скорочення обсягів виробництва нафтопродуктів в Україні. У результаті це призведе до значних ускладнень у реалізації стратегії зменшення залежності української економіки від експорту енергоносіїв.

4. Усі без винятку підприємства галузі є акціонерними товариствами. За більш ніж два десятиліття

реформ державою, по суті, не створено інституційних передумов для реалізації переваг корпоративної форми організації бізнесу. Насамперед спостерігається стагнація в інвестиційній сфері – корпорації не здатні залучати інвестиції із зовнішніх джерел, тоді як обсяг внутрішніх є дуже низьким.

Пріоритетними цілями держави є збільшення ВВП України в довгостроковій перспективі, у тому числі за рахунок створення робочих місць і стимулювання виробництва продукції з високою доданою вартістю, підвищення енергетичної незалежності України та зниження шкідливого впливу на навколишнє середовище.

Для того щоб досягти цих цілей, державі необхідно стимулювати розвиток нафтопереробної галузі до конкурентоспроможного рівня в розмірі, необхідному для задоволення потреб внутрішнього ринку. Першочерговим завданням є нарощування потужностей вторинної і третинної переробки найбільшими й сучасними заводами для збільшення виходу світлих нафтопродуктів до 80–85%.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Промислова політика як чинник післякризового відновлення економіки України. – К. : НІСД, 2012. – 41 с.
2. Кіндзерський Ю. Економічний розвиток і трансформація промислової політики у світі: уроки для України / Ю. Кіндзерський // Економіка України. – 2010. – № 6. – С. 14–22.
3. Ортіна Г.В. Напрями реалізації національної стратегії промислово-інноваційної політики / Г.В. Ортіна // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 14. – С. 49–52.
4. Ортіна Г.В. Модернізація реального сектора економіки як стратегічний напрям промислової політики держави / Г.В. Ортіна // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 12. – С. 40–43.
5. The Global Competitiveness Report 2014 – 2015 – The World Economic Forum. Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf.
6. Концепція Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року // Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 липня 2013 р. – № 603-р.
7. Статистична інформація Державна служба статистики України. Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Енергетична стратегія України на період до 2030 р. // Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 1071-р.